

اهتمام برنامه سوم توسعه جهش در صادرات غیرنفتی است

انتظاره،

بهبود وضعیت تراز بازرگانی خارجی به ویژه از طریق افزایش صادرات غیرنفتی و کاهش سهم نفت در درآمدهای ارزی. همزمان با تأمین نیازهای توسعه اقتصادی و فن آوری تولید از طریق لغو محدودیت واردات، از اهمیت بسزایی برخوردار است.

رسیدن به تعادل در تراز بازرگانی از طریق صرفه جویی در واردات بدون توجه و تمرکز کفایت بر رشد صادرات، به نفع توسعه اقتصادی نمی باشد، زیرا که بخش تولید را از تأمین نیازهای اساسی به ویژه دستیابی به فن آوری روزگه مطمئن تولید کالاهای قابل رقابت در بازارهای بین المللی است. محروم می سازد.

در سومین برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، افزایش سهم کالاهای غیرنفتی در صادرات و دستیابی به توازن نسبی در تراز بازرگانی از اهداف عمده می باشد که تلاش می شود در این مقاله به بررسی آن بپردازیم.

سومین برنامه پنج ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۸۳-۱۳۷۹) چندی پیش از تصویب مجلس شورای اسلامی گذشت. در این برنامه در بخش بازرگانی خارجی توجه ویژه ای به جهش صادرات غیرنفتی مبدول گردیده است و انتظار می رود که تا پایان این برنامه، ارزش صادرات غیرنفتی در مجموعه درآمدهای ارزی کشور به بیش از دو برابر برنامه دوم برسد. در مصوبه مجلس شورای اسلامی آمده است: تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی شود و صدور تمام کالاها و خدمات به جز اشیاء عتیقه و میراث فرهنگی، اقلام دامی یا نباتی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیک و یا حفظ محیط زیست داشته باشد و صادرات

کالاهای اساسی که دولت برای آنها مستقیماً یارانه پرداخت می کند، مجاز خواهد بود. همچنین براساس یک تبصره الحاقی به ماده ۱۱۳ لایحه برنامه، وزارت بازرگانی مجاز است، به منظور تنظیم بازار داخلی و جبران کمبود احتمالی، در مواردی که تشخیص می دهد، از طریق واردات بدون انتقال ارز، نسبت به جبران نیازهای داخلی اقدام کند. به استناد ماده ۱۱۴ قانون برنامه سوم، دولت موظف شد برای رونق تجارت خارجی موانع غیرتعرفه ای غیرنفتی را با رعایت ممنوعیت های شرعی حذف و نسبت به تهیه برنامه زمان بندی اصلاح نرخ های معادل تعرفه و اعلام آن به صورت پیش آگهی و تعیین تعرفه های گمرکی اقدام

کند.

براساس قانون برنامه سوم، به منظور تقویت توان رقابت محصولات صادراتی کشور در بازارهای بین المللی، تمام وزارتخانه ها و سازمان های تولیدی و خدماتی مرتبط با امر صادرات مکلفند تا پایان اولین سال برنامه نسبت به راه اندازی مرکز اطلاع رسانی مربوط به خود، بر اساس برنامه شبکه جامع اطلاع رسانی بازرگانی کشور اقدام کنند و خدمات اطلاع رسانی لازم را در اختیار متقاضیان داخلی و خارجی قرار دهند. از سوی دیگر وزارت پست و تلگراف و تلفن نیز موظف شد تسهیلات لازم برای تقویت شبکه های مذکور را فراهم کند. در همین حال وزارت بازرگانی

مكلف شد نسبت به راه‌اندازی شبکه جامع اطلاع‌رسانی کشور (داخلی و بین‌المللی) تا پایان سال دوم برنامه اقدام کند.

بر اساس بند «ج» همین ماده، دولت موظف است برای حضور فعال شرکت‌ها و مؤسسات فنی و مهندسی اهم از مشاور و پیمانکاری ایرانی در بازارهای جهانی و صادرات خدمات فنی و مهندسی، تسهیلاتی چون فراهم کردن زمینه صدور ضمانت‌نامه بانکی با حداقل سپرده‌گذاری، امکان خروج ماشین‌آلات موردنیاز اجرایی قرارداد بدون وثیقه‌گذاری، رایبه خدمات بیمه‌ای و بانکی با حداقل هزینه و کارمزد، ایجاد نظام اعطای اعتبار صادراتی به طرح‌های عمرانی، پیش‌بینی و تعیین سهمیه خاص در سهمیه‌بندی اعتبارات اعطایی نظام بانکی را فراهم کرده و بر اجرای مستمر و احسن آن نظارت نماید.

در همین حال مجلس شورای اسلامی تصویب کرد که به منظور تنظیم خط‌مشی‌های صادرات کشور و تعیین کمک‌ها و تسهیلات قابل رایبه به بخش صادرات و رفع مشکلات و موانع آن و اجرای سیاست‌های مصوب برنامه سوم، شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی به ریاست رئیس‌جمهور یا معاون اول وی و عضویت وزیران بازرگانی، صنایع، معادن و فلزات، تعاون، امور خارجه، نفت، امور اقتصادی و دارایی، کشاورزی، جهاد سازندگی و رئیس کل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و رؤسای مرکز توسعه صادرات ایران، گمرک، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن و اتاق تعاون تشکیل شود. در جلسات این شورا سه نفر از نمایندگان مجلس شورای اسلامی از کمیسیون‌های امور بازرگانی و توزیع، امور برنامه و بودجه و امور

اقتصادی و دارایی و تعاون به عنوان ناظر شرکت می‌کنند. دبیرخانه شورای عالی توسعه صادرات غیرنفتی موظف است گزارش عملکرد شورا را هر سه ماه یک بار به کمیسیون‌های مذکور ارسال کند.

همچنین مجلس شورای اسلامی تصویب کرد که به منظور افزایش صادرات غیرنفتی در برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، حقوق گمرکی و سود بازرگانی مواد اولیه و واسطه وارداتی مورد استفاده در تولید کالاهای صادراتی پس از صدور محصولات تولیدی بر اساس آیین‌نامه‌ای که به پیشنهاد وزارت بازرگانی تهیه و به تصویب هیأت وزیران برسد، مسترد خواهد شد.

بر اساس بند «ب» همین ماده کالاها و خدماتی که صادر می‌شوند، مشمول پرداخت عوارض و مالیات نخواهند بود. بر اساس بند «ج» همین ماده، صادرات کالاها و خدمات از اخذ هرگونه مجوز به استثنای گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌الملل (مورد درخواست خریداران) معاف می‌باشد.

بند «د» همین ماده تصریح می‌کند که کلیه تشویق‌ها و امتیازاتی که برای صادرات کالا وجود دارد، به صادرات خدمات نیز تسری می‌یابد.

مجلس شورای اسلامی تمامی پیشنهادهای دولت در بخش بازرگانی خارجی را تصویب کرد و فقط یک تبصره به ماده ۱۱۳ آن در زمینه واردات بدون انتقال ارز کالا برای تنظیم بازار داخلی و جبران کمبود احتمالی در مواردی که وزارت بازرگانی تشخیص دهد را بدان اضافه نمود.

با توجه به تصویب پیشنهادهای دولت برای جهش صادرات غیرنفتی، انتظار می‌رود که ارقام مندرج در جدول

لایحه برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی کشور تحقق یابد. بر اساس این جدول ارزش صادرات غیرنفتی از سطح ۳/۹ میلیارد دلار در سال جاری به حدود ۴/۶ میلیارد دلار در سال ۷۹، نزدیک به ۶ میلیارد دلار در سال ۸۰، حدود ۷/۲ میلیارد دلار در سال ۸۱ و سپس به حدود ۸/۳ میلیارد دلار در سال ۸۲ و ۸/۸ میلیارد دلار در سال پایانی برنامه سوم خواهد رسید. مجموع ارزش صادرات غیرنفتی ایران در برنامه سوم ۲۴ میلیارد و ۷۷۳ میلیون دلار برآورد شده است.

ارزش صادرات خدمات نیز طی همین دوره به ۶ میلیارد و ۷۲۵ میلیون دلار بالغ خواهد شد و از سطح یک میلیارد و ۱۸۶ میلیون دلار در سال ۱۳۷۹ به حداکثر یک میلیارد و ۵۰۸ میلیون دلار در سال پایانی برنامه (۱۳۸۳) می‌رسد.

اگرچه برخی کارشناسان به لحاظ وجود مشکلات ساختاری و ابهام نسبت به وضعیت نرخ ارز در طول برنامه، نسبت به تحقق صادرات غیرنفتی و خدمات در حد برنامه، اظهار تردید می‌کنند، اما عقیده دارند که پذیرفته شدن پیشنهادهای دولت در این بخش می‌تواند به رشد قابل توجه صادرات غیرنفتی کشور کمک کند.

آنها با اشاره به موضوع رفع محدودیت صادرات کالا (به استثناء سه گروه کالای موردنظر دولت شامل اشیاء عتیقه، ذخایر ژنتیک و کالاهای یارانه‌ای) اظهار می‌دارند، عمده‌ترین معضل برای صادرات کالا در سال‌های اخیر مهم بودن اقلام قابل صدور و تصمیم‌گیری نسبت به صدور یا عدم صدور کالا بر اساس تنظیم بازار داخلی بوده است.

این کارشناسان عقیده دارند آنچه در سال‌های اخیر به عنوان صادرات کالا

تعیین و آگهی شده اظهار خوشبینی می‌کنند و آن را گامی در جهت اصلاح سیاست‌های بازرگانی ایران در راستای سیاست‌های حاکم بر تجارت جهانی می‌دانند.

کارشناسان نسبت به تسری تشویق‌های مربوط به صادرات غیرنفتی به خدمات فنی و مهندسی و آنچه که در این راستا برای تسهیل صدور خدمات منظور شده است،

خوشبین می‌باشند و آن را گامی در جهت رشد درآمدهای ارزی کشور می‌دانند.

از آنجا که یکی از معضلات

صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات فنی و مهندسی، نداشتن آگاهی‌های لازم نسبت به بازار جهانی و بازاریابی مناسب در سال‌های گذشته بوده است، راه‌اندازی مراکز اطلاع‌رسانی بازرگانی، شبکه جامع اطلاع‌رسانی و نیز مکلف شدن دستگاه‌های دولتی به ارائه اطلاعات یک گام اساسی در راستای شفاف‌سازی اطلاعات و از بین بردن انحصار اطلاعات می‌باشد. این امر در جهش صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات فنی و مهندسی نقش مؤثری خواهد داشت.

در نهایت می‌توان گفت تصویب پیشنهادهاى دولت در راستای رونق تجارت خارجی اقدامی مؤثر برای تحقق اهداف مختلف از جمله جهش صادرات غیرنفتی و حرکت به سوی اقتصاد و تجارت بین‌المللی است.

بر اساس جدول زیر برنامه ارزش واردات کالا و خدمات کشور در برنامه سوم در مجموع به ۱۱۲ میلیارد و ۳۳۷

و نرخ ارز را در این بازار بالا می‌برد. در نهایت مصرف‌کننده داخلی مجبور به تحمل قیمت‌های بالاتر در فصولی از سال خواهد شد، اگرچه چنین رخداد احتمالی می‌تواند تجربه خوبی برای تجار و به‌ویژه صادرکنندگان کالا باشد تا بتوانند امر صادرات را به موقع و با قیمت بالاتر در بازارهای خارجی سامان دهند. این گروه کارشناسان عقیده دارند،

○ تنظیم بازار داخلی مانع صادرات کالا در برنامه سوم نیست. تمام کالاها به جز اشیاء عتیقه و میراث فرهنگی، ذفایر ژنتیک یا مفاظت محیط زیست و کالاهای یارانه‌ای، قابل صدور می‌باشند. برای تنظیم بازار داخلی و جبران کمبود احتمالی به تشفیص وزارت بازرگانی واردات بدون انتقال ارز مجاز است.

نتیجه عملکرد چنین مصوبه‌ای در وهله نخست رشد صادرات غیرنفتی را به همراه خواهد داشت. اما اگر اتلام وارداتی به شیوه بدون انتقال ارز در ردیف کالاهای ضروری مانند محصولات کشاورزی و غذایی باشد، مصرف‌کنندگان داخلی متضرر خواهند شد و آنها به خرید برخی محصولات قابل نگهداری در فصل فراوانی و ارزانی آنها روی می‌آورند. از آنجا که وسایل نگهداری مناسب در اختیار خانوارها نمی‌باشد، ضایعات برخی محصولات (همانند سیب‌زمینی، پیاز و نظایر آن) در خانه‌ها افزایش می‌یابد.

این کارشناسان عقیده دارند که این مصوبه به ویژه در بخش کالاهای صنعتی و معدنی برای رشد صادرات اثرات به نسبت بهتری خواهد داشت.

در همین حال کارشناسان اقتصادی نسبت به موضوع تبدیل موانع غیرتعرفه‌ای غیرفنی به تعرفه‌های از پیش

صورت گرفته، در واقع مازاد مصرف بازار داخلی کالاها بوده است، در حالی که در برنامه سوم انگیزه برای صادرات کالای قابل رقابت در بازارهای جهانی تقویت می‌شود و در همین حال مقوله صادرات از بعد رقابت اقتصادی پیگیری می‌شود. این امر به نشو و نمای مزیت‌های نسبی در تولید کالاهای صادراتی کمک بسزایی خواهد داشت.

این گروه کارشناسان از تبصره الحاقی مجلس به قانون برنامه سوم در زمینه مجاز شناختن واردات کالاها بدون انتقال ارز و به تشخیص وزارت بازرگانی برای تنظیم

بازار داخلی استقبال کرده و عقیده دارند که اجرای این تبصره از یک سو موقعیت عرضه و تقاضا در بازار داخلی را تنظیم می‌کند و از سوی دیگر به اصلاح الگوی مصرف کمک خواهد کرد. زیرا کالاهایی که بدون انتقال ارز وارد شوند، به‌ویژه کالاهای لوکس و کمتر ضروری می‌بایست با ارز بازار غیررسمی خریداری شوند و افزایش قیمت آنها موجب تعادل‌بخشی به عرضه و تقاضایشان می‌شود.

در همین حال برخی کارشناسان عقیده دارند، تعیین تعرفه‌ها و سود بازرگانی برای اقلام وارداتی بدون انتقال ارز حایز اهمیت و می‌بایست با دقت نظر صورت پذیرد. زیرا ممکن است صدور برخی اقلام در مواقعی با نرخ پایین‌تر صورت بگیرد و در موقع دیگر همان کالا با نرخ بالاتر از بازارهای خارجی وارد شود. این امر افزایش تقاضای ارز در بازار غیررسمی را به دنبال خواهد داشت

میلیون دلار پیش‌بینی شده که ۹۲ میلیارد و ۷۶۹ میلیون دلار آن مربوط به واردات کالا و ۱۹ میلیارد و ۶۶۸ میلیون دلار آن واردات خدمات می‌باشد.

بر اساس این جدول ارزش واردات ایران از ۱۹/۷ میلیارد دلار در سال ۷۹ به ۲۰/۸ میلیارد دلار در سال ۸۰ و سپس به ۲۲/۳ میلیارد دلار در سال ۸۱ می‌رسد. این رقم در سال ۸۲ به حدود ۲۴ میلیارد دلار و در سال پایانی برنامه به ۲۵/۵ میلیارد دلار افزایش می‌یابد.

ارزش واردات خدمات نیز از سطح ۳/۴ میلیارد دلار در سال ۷۹ به حدود ۴/۵ میلیارد دلار در سال پایانی برنامه افزایش خواهد یافت.

چنانچه درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت و گاز و فرآورده در برنامه سوم به ۶۴ میلیارد و ۱۴۹ میلیون دلار برسد، در این صورت مجموع ارزش صادرات کالا و خدمات ایران در برنامه سوم بالغ بر ۱۰۵ میلیارد و ۶۴۷ میلیون دلار خواهد شد. در این شرایط کسری تراز بازرگانی کالا و خدمات یا به عبارتی

کسری منابع و مصارف ارزی در سطح ۶ میلیارد و ۷۹۰ میلیون دلار خواهد بود. با عنایت به آنکه درآمد حاصل از نفت و گاز و فرآورده به زعم کارشناسان انرژی معقول و قابل حصول پیش‌بینی شده است، چنانچه ارزش صادرات غیرنفتی و خدمات مطابق با پیش‌بینی برنامه تحقق پیدا کند، تراز تجارت کالا و خدمات ایران در پنج سال آینده در حد قابل قبولی کسری خواهد داشت. به عبارت دیگر ارزش صادرات غیرنفتی در سال پایانی برنامه می‌بایست بیش از دو برابر سال جاری باشد که برخی کارشناسان نسبت بدین امر تردید دارند اما با راهکارها و تسهیلاتی که در قانون برنامه برای جهش صادرات غیرنفتی پیش‌بینی شده است، انتظار می‌رود که درآمدهای مذکور تحقق پیدا کند.

برخی کارشناسان که نسبت به تحقق ارقام پیش‌بینی شده برای صادرات غیرنفتی در برنامه سوم تردید دارند، به تجربیات دو برنامه (اول و دوم) که تقریباً ۶۰ درصد اهداف پیش‌بینی شده محقق

گردید، اشاره می‌کنند. اما باید در نظر داشت که ثبات نرخ ارز صادراتی در سه سال نخست اجرای برنامه دوم و افزایش جزئی و غیرطبیعی آن در سال گذشته، در شرایطی که تورم داخلی قدرت رقابت کالاهای صادراتی را تحت فشار قرار داده بود و عواملی نظیر برخی ممنوعیت‌ها برای صدور کالا، ضرورت دریافت مجوز از دستگاه‌های دولتی برای صدور برخی اقلام و تغییر پی‌درپی قوانین و مقررات در سال‌های اخیر تأثیر منفی قابل توجهی بر صادرات غیرنفتی داشته است. این‌گونه موانع مطابق قانون برنامه سوم از میان می‌رود و به همین جهت خوش‌بینی نسبت به تحقق ارقام منظور شده در جدول پیوست برنامه برای صادرات غیرنفتی تقویت می‌شود.

کارشناسان همچنان بر ضرورت مبارزه با تورم به منظور تقویت بنیه رقابت کالاهای صادراتی و ارتقاء کیفیت تولیدات، گسترش فعالیت‌های بازاریابی و تبلیغاتی برای صدور کالا و... تأکید دارند.

(میلیون دلار)

پیش‌بینی منابع و مصارف ارزی

شرح	سال	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	جمع سالیانه برنامه
مصارف ارزی:								
واردات کالا و خدمات		۱۶۹۹۰	۱۹۷۲۶	۲۰۸۹۴	۲۲۳۱۳	۲۳۹۴۶	۲۵۵۵۸	۱۱۲۴۳۷
کالا		۱۳۸۱۷	۱۶۲۸۰	۱۷۲۴۲	۱۸۴۱۰	۱۹۷۵۵	۲۱۰۸۲	۹۲۷۶۹
خدمات		۳۱۷۳	۳۴۴۶	۳۶۵۲	۳۹۰۳	۴۱۹۱	۴۴۷۵	۱۹۶۶۸
منابع ارزی:								
صادرات کالا و خدمات		۱۸۱۵۲	۱۸۴۱۴	۱۹۵۰۰	۲۱۰۷۹	۲۲۷۹۷	۲۳۸۵۷	۱۰۵۶۴۷
نفت و گاز و فرآورده		۱۲۹۲۱	۱۲۶۴۷	۱۲۳۱۹	۱۲۵۴۳	۱۳۰۹۱	۱۳۵۴۹	۶۴۱۴۹
کالاهای غیرنفتی		۳۹۰۸	۴۵۸۱	۵۹۴۷	۷۱۸۸	۸۲۵۷	۸۸۰۰	۳۴۷۷۳
خدمات		۱۳۲۳	۱۱۸۶	۱۲۳۴	۱۳۴۸	۱۴۴۹	۱۵۰۸	۶۷۲۵
سایر منابع		-	۱۳۱۲	۱۳۹۴	۱۲۳۴	۱۱۴۹	۱۷۰۱	۶۷۹۰